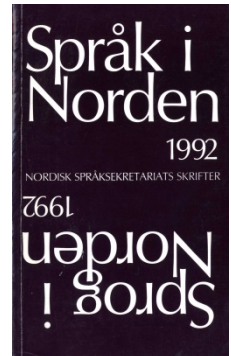

Sprog i Norden

Titel: Hur nordiskt är Norden?
Forfatter: Jean-François Battail
Kilde: Sprog i Norden, 1992, s. 5-17
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språksekretariat

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Hur nordiskt är Norden ?

Av Jean-François Battail

Frågan ovan verkar kanske något förbryllande för en nordbo. Däremot är den berättigad för oss skandinavister utomlands, låt vara litet omformulerad: Vari består det specifikt nordiska i förhållande till det övrigt europeiska? Och så en annan frågeställning: Hur långt går det att återopa en övergripande samnordiskhet utan att förbise det säregna i varje enskilt land? Sådana problem möter vi ständigt, mer eller mindre medvetet, i vår vardag som lärare eller skriftställare.

Det omedelbart givna för utomstående betraktare är nog det gemensamma. För våra journalister och resenärer är samnordiskheten något av en självklarhet. Därmed inte sagt att de utan vidare förmår hitta relevanta ord och kategorier för att omsätta denna ursprungliga intuition till reflekterad analys. Vägen är faktiskt alltid lång och mödosam när man försöker tillägna sig främmande kulturer. Inga genvägar där, både språkinläring och vilja till förståelse krävs. Historiekunskap är särskilt viktigt, eftersom de levnadssätt och attityder man möter i nu-ögonblicket möjligen kan beskrivas, men knappast tolkas utan insikt om varifrån de kommer.

Under den här långa färden lär man sig att bättre förnimma det som skiljer de nordiska länderna åt. I början föll man kanske för synvillan att t.ex. hela Nordens litteratur var skriven på ett och samma idiom, men så småningom dyker en mängd nyanser och avvägningar upp, somliga så pass subtila att de inte kan fångas utan ansträngning.

Och plötsligt har Norden blivit ett synnerligen sammansatt begrepp. Det är dags att inse, att det samnordiska perspektiv vi spontant anlade var alltför vagt och konturlöst. Det gängse akademiska kriteriet, det lingvistiska, visar sig inte bara otillräckligt för att artbestämma Norden, det kan också vara förrådiskt. Varken finska, samiska eller grönländska sorterar under begreppet nordiska språk. Grönland finns med på ett hörn tack vare bandet med Danmark – och då tillämpas ett politiskt krite-

rium – men det självständiga Finland hamnar däremot utanför, bortsett från dess svensktalande del. Skall man då i lingvistikens namn tänka bort det finskspråkiga Finland? Frågan är i sig fullständigt orimlig, inte minst p.g.a. att Finland uppvisar många drag som tveklöst hör till det gemensamma nordiska arvet. Men faktum är att undervisning i nordiska språk respektive finska meddelas vid sinsemellan oberoende institutioner – i Paris t.o.m. vid två skilda universitet. Enda undantaget i Frankrike är universitetet i Caen, där finska studier klokt nog integreras i det nordiska blocket. Den språkliga etiketten "finsk-ugrisk" kan lätt få den oinvidde att tro, att avståndet mellan Helsingfors och Budapest är kortare än mellan Åbo och Stockholm. Och risken är stor att de sekellånga finsk-svenska gemensamma ödena försvinner ur sikte. Inga historiska eller kulturhistoriska studier kan företas om inte Finland inkluderas helt och fullt men därmed måste man acceptera ett visst mått av heterogenitet i Norden, större än man anat vid första närmandet.

Bakom den till synes enhetliga fasaden uppenbarar sig i själva verket ett komplext system av skillnader. Klyvningarna är många, somliga iögonfallande, andra mer dolda. Till de förra hör den differentiering som skilda geopolitiska utgångspunkter har föranlett. Det atlantiska Island har helt andra förutsättningar än den skärningspunkt mellan öst och väst som Finland alltid varit. Mellan dessa ytterligheter har de övriga länderna var sin särskilda profil – Norge med sina västliga tropismer, Danmark som alltid har behövt ta hänsyn till sin mäktiga granne Tyskland, och så Sverige som ju är beläget mellan Helsingfors och Köpenhamn. Utan tvekan finns det beröringspunkter mellan utrikespolitiska betingelser och kulturella yttringar.

Kommer man in på vardagsattityder och tänkesätt ter sig Norden också ganska mångfasetterat. Studier i internordisk reception är särskilt belysande i detta avseende. Holberg hör hemma såväl i det danska som i det norska kulturarvet, men det är inte riktigt samma perspektiv man anlägger på denna portalgestalt i de två länderna. Runebergstraditionen i Finland är inte densamma som den svenska. I Sverige har man ofta visat kallsinne mot Kierkegaard, beroende på att man hade en annan och

ljusare existentiell grundsyn att falla tillbaka på, Geijers och personlighetsfilosofins. Dylika exempel kunde mångfaldigas. Lika lärorikt är att studera hur viktiga kulturströmningar utifrån har anammats i varje enskilt land. Den omvälvande kartesianiska filosofin vann fotfäste i Danmark tämligen smärtfritt, medan den utlöste långa och bittra strider i Sverige – dock var bakgrunden ganska likartad med högortodoxin och en sträng statlig kontroll över kulturen. Hegelianismen tog sig olika skepnader i dansk, norsk, svensk och finländsk tappning. Detta bara som snabbt antydda smakprov. Varje land har sina egna filter, sina sorteringsmekanismer och anpassningsstrategier som bottenar i såväl den historiska traditionen som mer konjunkturbetingade behov. Inte minst vardagslivet erbjuder ett tacksamt observationsfält. Internordiska migrationer visar tydligt att den nationella särarten inte försvinner ens hos dem som är verksamma sedan decennier i ett av sina grannländer. Det finska inslaget i Sverige har alltid varit färgstarkt. Danskar som hamnar på nordligare breddgrader förblir danskar, dvs. Skandinavien sydlänningar – norrifrån sett friare, gladare, något anarkistiskt lagda, omtyckta förvisso men ack så föga representativa för den gamla nordiska stramheten. Och omvänt! Symmetriska, ömsesidiga föreställningar (och klichéer) brukas flitigt i alla väderstreck. Ingen är heller beredd att ge avkall på sin särart. Norrmän i Köpenhamn, alltifrån Holberg och Wessel, har varit måna om att profilera sig i den danska omgivningen. De islänningar man kan möta i de övriga nordiska länderna gestaltar sig ofta - tack och lov! - som robusta särtingar. Osv. Fri cirkulation och ömsesidig anpassning betyder ingalunda kulturell nivellering eller nedskrivning av det inhemska. Dessutom finns det inom ett och samma land betydande regionala variationer, ja t.o.m. motsättningar. Danmark må vara "flad som en pandekage", ändå skiljer sig Jylland från öarna, och öarna sinsemellan. Denna omständighet försvårar ytterligare kartläggningen av Norden.

Det är bara att konstatera, att Albert Camus välkända karakteristik av Europa som en blandning av enhet och splittring är lika tillämpbar på denna del av kontinenten som kallas Norden. De nordiska länderna kan inte dras över en kam, men det går

inte heller att förneka, att de tillsammans uppvisar omisskänligt gemensamma drag. Att hitta rätt balans mellan dessa två poler är en svår konst. Pedagogen, kunskapsförmedlaren, måste bringa i dagen det som enar och binder utan att för den skull falla i en menlös sammordiskhet som skulle reducera Norden till en odifferentierad massa, mer eller mindre insvept i dimmor.

Den som i utlandet strävar efter att adekvat skildra Norden och nordisk kultur i helhetsperspektiv skulle önska effektivare stöd från skandinaviskt håll. Den tillgängliga litteraturen har i regel en nationell prägel. Norrmän skriver om Norge, svenskar om Sverige, osv. Även böcker som gör anspråk på att anlägga ett samlat nordiskt perspektiv består ofta av parallella studier, som i tur och ordning belyser varje land för sig. Det finns visst briljanta undantag – som bekräftar regeln. Större samnordisk iver efterlyses dock i det vetenskapliga arbetet. Det stora och spännande tvärvetenskapliga forskningsfält som samnordiskhetens mångfald erbjuder förblir i många stycken otillräckligt röjt.

Härmed följer ett försök att närmare precisera vari det specifikt nordiska består. Eftersom den gemensamma nämnaren varken är renodlat språklig, etnisk, geografisk eller ens politisk måste den rimligen sökas i vissa kulturella drag som utformats under delvis likartade historiska betingelser och levnadsvillkor. Kan man hävda att det finns en sådan nordisk kulturell modell som går tvärs igenom nationsgränser, språklig mångfald och även gamla motsättningar ?

Det första som slår en utländsk iakttagare är hur själva begreppet kultur i nordisk tappning ter sig brett och omfattande. Kultur betecknar egentligen här all mänsklig odling, allt som inte är natur. Även om denna antropologiska uppfattning också kan komma till uttryck i andra länder, brukar den vara mindre vedertagen än den som huvudsakligen framhäver elitkultur – gräddan inom litteratur, vetenskap och konst. I varje nationellt uppslagsverk finns det olika definitioner av kulturen, vilka ju alltid har en motsvarighet i alla andra länder, men det intressanta är i vilken följd de tas upp – från den betydelse man anser

väsentligast till andra av smalare eller mer specialiserad karaktär. Beträknande nog brukar nordiska ordböcker först ta upp de inlärdas beteendemönstren i de mänskliga samhällena, medan exklusivare kulturformer nämns längre ner – och liksom utgör en underavdelning av den förra definitionen. I ett fransk lexikon däremot observerar man den omvända ordningen – elitkulturen står först medan det allmängiltigt mänskliga kommer sist.

Den definition vi är benägna att ge de mest centrala av våra ord återspeglar nog den typ av samhälle vi lever i. I Norden verkar klyftan mellan den smala eliten och den breda massan långt mindre djup än någon annanstans i västvärlden. Intelligentian och gräsrotterna bildar inte två skilda, mer eller mindre oförenliga kategorier. Bryggor finns, inte minst tack vare en fin tradition av popularisering och kunskapsförmedling som tog riktig fart med folkrörelsernas genombrott men som har äldre anor – kyrkan, akademier och lärda sällskap har också spelat en viktig roll under historiens gång. Sedan är det uppenbart, att folkliga kulturformer har fått blomma ut mer än annorstädes. *Folklig* är kanske lösenordet, och det intressanta är att detta centrala nordiska begrepp inte låter sig översättas direkt till exempelvis franska (är kanske de övriga europeiska språken bättre utrustade?). Det är klokare att försöka beskriva och förklara vad det består av än att tillgripa vår närmaste pendang – *populaire* – som har andra konnotationer och därmed är missvisande. Kanske är det så att om företeelsen saknas så saknas också ordet. Utifrån sina egna iakttagelser och definitioner kan en skarpsinnig fransk sociolog som Pierre Bourdieu slå fast med all rätt att (den franska) kulturen inte är folklig ("populaire") i sig, att den t.o.m. utesluter "folkliga" uttrycksformer. Vid en studieresa i Norden skulle han upptäcka en helt annan modell. Där är det folkliga något annat – och något mer än en etnografisk kuriositet av marginell betydelse. Bonde- och arbetardiktare smäller lika högt som författarkollegor med akademisk bildning, och varken lärda eller aristokratiska kulturformer har någonsin kvävt allmogekulturen.

Folkbildningen har säkert spelat en väsentlig roll för att upprätthålla en levande länk mellan folkkultur och elitkultur. Olof Palmes välkända karakteristik av Sverige som en studiecirkel-

mokrati kan nog anses gälla för hela Norden, låt vara med olika framtoningar i varje enskilt land. Gräsrötterna är inte utestängda från vetandet eller skapande aktiviteter, det är inte tomt i mitten. Detta är kanske det vi utlänningar har mest att lära av. Många av oss hade kanske trott att ambitionsnivå och omfattande social räckvidd knappast var förenliga, att bredd och kvalitet skulle råka i kollisionkurs. När det är som bäst visar Norden med all önskvärd konkretion att det finns effektiva lösningar för att lösa sådana problem. Och nordisk folkbildning, som bygger på grupp- arbete med människan i centrum, har inte nöjt sig enbart med den kunskapsförmedlande funktionen. I lika hög grad har den varit ett instrument för medborgarfostran – på grundval av fri och frivillig anslutning. Att ge individen chansen att bättre orientera sig i ett komplicerat samhälle, att förse honom med god beredskap inför stundande beslut är kanske den enda framkomliga vägen som leder från formell demokrati till reell demokrati. Norden har utvecklat en säregen social kultur som har utformat civiliserade umgängesformer, där lyhördhet för vad andra står för och respekt för de kunskaper och erfarenheter var och en besitter oavsett graden av teoretisk utbildning utgör grunden för horisontella kommunikationsmodeller och bäddar för ökad tolerans och demokratiskt sinne. I grunden finns nog ett optimistiskt drag, eller rättare sagt en positiv syn på utvecklingsmöjligheter: att människan kan påverka sina egna villkor ifrågasätts inte på allvar, och kulturen – pedagogiken – ses som ett instrument för att korrigera de värsta av naturen givna orättvisorna. Varje nordbo borde känna stolthet över det – och värna om en anda (egentligen upplysningens) som tyvärr är allt utom självklar i de flesta länder. För övrigt åtskilliga nordiska mästerverk kan hänvisas till folkbildningstraditionen, exempelvis Aleksis Kivis *Sju bröder* och Selma Lagerlöfs *Nils Holgersson*. I stället har jag ofta observerat en form av likgiltighet, medan min egen uppskattning har kunnat uppfattas som storögd, kanske naiv, beundran. Uppskattningen och beundran står oförändrat kvar; jag tillägger bara att man i Norden bör undvika hemmablindheten för kulturformer som har blivit så pass självklara och vardagliga att man inte längre sätter rätt pris på dem. Mot internationell bakgrund finns det dock skäl att uppskatta dem högt.

Det finns säkert en mängd faktorer av historisk, sociologisk och även klimatisk karaktär som kan förklara sådan pedagogisk verksamhet – pedagogisk i bred mening. Almqvist har skrivit snillrikt om *Svenska fattigdomens betydelse*. De nordiska länderna har bara undantagsvis upplevt perioder då en aristokratisk kultur blomstrat. Däremot har bonden haft en starkare politisk och social ställning än i den övriga världen – så åtminstone i Sverige-Finland och i Norge. Danmark utgör undantaget här, åtminstone fram till de stora jordbruksreformerna i slutet av 1700-talet – ett oerhört intressant skede, som belyser det typiska nordiska förfaringssättet i samhällsfrågor. Medan den franska revolutionen brakar lös lyckas Danmark på fredlig, reformistisk väg, omdana samhällsstrukturen. Vid samma tid är det den mycket aristokratiskt lagde Gustaf III som mer än någon annan bidrar till en gradvis ståndsutjämning. Mot bakgrund av den ständigt hotande fattigdomen i samhällen som länge förblivit agrara har Norden behövt utarbeta lämpliga överlevnadsstrategier. Det har varit nödvändigt att maximalt utnyttja de befintliga resurserna, såväl materiella som mänskliga. Det begränsade befolkningsunderlaget har inte tillåtit samma överspecialisering som i andra länder, vilket ofta har gynnat kreativitet och tvärvetenskapligt tänkesätt. Därav en nyttoinriktning och krav på saklighet, som återfinns i det kulturella mönstret – och som kanske förklarar att det finns så många bryggor mellan det folkliga och mer sofistikerade kulturyttringar. När genombrottet för kartesianismen och den mekanistiska filosofin kom till Norden under 1600-talets andra hälft var det främst metoden och fysiken som fångade uppmärksamheten, dvs. den del av läran som var till fromma för ingenjörskonsten och samhällsnyttan. Teorin skall omsättas i praktik. Genom tidens lopp observerar man i Norden denna konstanta strävan att hitta rätt balansgång mellan insikt och handling, mellan modellbyggande och sinne för det empiriskt fruktbara. Nordisk vetenskapshistoria erbjuder många slående exempel på det, och även filosofihistoria. Inte ens när tyskt tänkande härskade i romantikens tidevarv föll nordiska filosofer eller intellektuella för ohämmad spekulation. Ur abstrakta tankegångar skulle man till slut härleda praktiska

läror för individen och samhället – t.o.m. en C J Boström, skapare av en abstrakt och systematisk idealism av rationell art, har aldrig varit bättre än när han dryftat etiska, rättsliga eller religionsfilosofiska frågor, tillhörande den praktiska sidan av filosofin. Påverkad av Schelling förfäktade filosofen och fysikern H C Ørsted en kosmisk naturfilosofi av idealistiskt snitt men var samtidigt, och i högsta grad, empirisk forskare och handlingsmänniska. Hans samtida Berzelius, upplysningens arvtagare, även om han tillhörde den motsatta filosofiska skolan, uppvisar faktiskt en likartad blandning av systematiserande rationalism, lyhördhet för den empiriska verkligheten och engagemang i det praktiskt orienterade reformarbetet. Nordisk skönlitteratur erbjuder också ett tacksamt observationsfält. Allmogekulturen intar där en viktig plats, folket och traditionerna är mycket närvarande, och ändå är denna litteratur allt utom provinsiell. De stora nordiska författarna visar med all önskvärd tydlighet att djup förankring i en bygd och allmänmänsklig giltighet inte bara är fullt kompatibla utan även stödjer varandra. När jag läser Vesaas tycker jag mig känna lukten av gödsel på en norsk bondgård, och samtidigt öppnar sig en universell dimension som för tanken till det grekiska dramat – är inte t.ex. *Kimen* något av Sofokles i norsk bondedräkt? En samling studier om just Vesaas heter *Fra bygda til verda* – en träffande titel som kan tillämpas på en betydande del av nordisk skönlitteratur. Alltifrån Holberg till Torgny Lindgren via Blicher, Johannes V. Jensen, Hamsun, Lagerlöf, Moberg, Kivi, Linna, Laxness och så många andra kan listan göras lång över stora nordiska författare som snillrikt förmår avläsa det stora i det lilla. Ett annat exempel på kultur nära livet ges av nordisk formgivning, konsthantverk och arkitektur – förädling av råvaror och skapande av en livsstil i harmoni med den naturliga omgivningen. Sist men inte minst finns det skäl att utpeka som särskilt nordiskt kulturdrag just förhållandet till naturen, såväl den orörda vildmarken som det *kultiverade landskapet* – denna min kursiv för att ge ytterligare en illustration av det nordiska kulturbegreppet. Nordbon och naturen – ja, detta är ett omfattande kapitel som skulle kräva en hel avhandling.

Det är ingen tillfällighet att det är just de ovan skisserade dragen som utomlands fångar uppmärksamheten och väcker intresse. Från min observationspost i Paris försöker jag år efter år reda ut varför förhållandevis många elever väljer att ägna flera år av sitt liv åt nordiska studier. Arbetstillfällena som direkt är knutna till detta hos oss snäva område är lätt räknade. Andra tänkbara matnyttiga skäl, som t .ex. affärsverksamhet inriktad på Norden, föreligger knappast heller – då räcker det gott och väl att behärska engelska, som ju blivit varje mans egendom i Norden. Drömmen om vildmark och exotisk natur (här måste Danmark undandras) kan kanske sväva i deras föreställningsvärld, men sådant räcker dock inte långt för att förklara en satsning på flera år som kräver mycket arbete – våra studerande börjar från noll efter studentexamen, och de förväntas förvärva god kompetens i tal och skrift på ganska kort tid. Den vackra blonda flickans funktion som lockbete är överreklamerad, inte minst med hänsyn till att merparten av våra elever är kvinnor. Personliga band förekommer ibland, men betydelsen av någon ensaka norsk mormor, dansk kusin eller svensk fästman får inte överskattas. När det kommer till kritan är svaret på deras nordiska engagemang ganska entydigt. Det är kulturen som drar, det specifika för denna kultur, det nordiska i Norden. Ofta har de kommit i kontakt med den mer eller mindre slumpartat, men de har känt intuitivt att där fanns nog alternativa tankemönster och livsyttringar som man med fördel kunde begrunda och fördjupa sig i. Det är naturligtvis skillnaden som berikar, och man tyr sig inte till Norden för att återfinna former av internationalisering och amerikanisering som är likartade i alla industriländer. En upptäcktsfärd utanför de egna gränserna är värdefull enbart om man konfronteras med kulturyttringar och värderingar som på hemmaplan är obefintliga eller föga utvecklade – det är först då möjligheten öppnar sig för förnyelse, nytänkande och kritiskt ifrågasättande av inrotade föreställningar som plötsligt visar sig mindre självklara än man hade inbillat sig. I detta avseende får den kontinentala europé som kommer i kontakt med Norden en mängd värdefulla tankeställare. Typiskt nog är det påfallande många av mina landsmän som har valt och väljer som uppsats eller avhandlingsämne något tema som

är förknippat med den i Frankrike obefintliga *folkligheten*. Folk-rörelser, folkhögskolor, gräsrotshumanism, arbetarlitteratur, kanaler för kulturspridning, olika former av social kultur, hör till de allra käraste studieobjekten – vilket visar konkret att dessa företeelser är livsdugliga nog för att väcka inspiration och eftertanke utomlands.

Detta ger också en liten fingervisning om hur den inledande frågan kan besvaras. Hur nordiskt är Norden? Visserligen är det omöjligt för en utlänning som inte behärskar fältet i hela dess räckvidd att ge ett kortfattat och adekvat svar, och det vore huvudlöst att försöka översätta en ren kvalitet som nordiskheten i kvantitativa termer. I mina ögon är Norden mycket nordiskt, men ingalunda som en slutna provins. Sedan ett årtusende tillbaka är Norden oupplösligt förenat med Kultureuropa. Under historiens lopp har det intellektuella livet alltid närts av dynamiska givande-tagande processer tvärs över gränserna. Så på Absalons och Birgittas tid, så i dag. Nordborna har varit välfungerande och rörliga européer. I och med att deras modersmål var obrukbart utomlands har de tagit steget ut mot främmande språk och kulturer, de har lärt sig latin och även tyska, franska, engelska. Under många sekler har årslånga studieresor utomlands ingått som en närmast obligatorisk beståndsdel i utbildningen, och denna *peregrinatio academica* har gynnat utbyten av alla slag. Därför har man i Norden undvikit de stora nationernas slutna självtillräcklighet – man har inte haft råd med den. För min del är jag alltid lika förvånad när jag får höra den i Norden ofta självpåtalade anklagelsen om provinsialism. Jag tror snarare att rörlighet, kosmopolitism, språkkunskap och öppenhet mot den vida världen har verkat som effektiv vaccinering mot den värsta provinsialismen, den som t.ex. kan göra sig gällande i kulturellt mer eller mindre självförsörjande metropoler. En annan förlamande känsla som ofta kommer till uttryck är att vara förvisat i civilisations nordligaste gränsmarker, att inta en perifer ställning i en avkrok av kontinenten. Denna känsla av utsatthet kan lätt förklaras, i synnerhet när kyla och mörker utbreder sig. Men centrum-periferi-modellen används ofta alltför okritiskt. Man överbetonar gärna avståndet till kulturcentra, men man glömmer att sådana centra har fun-

nits och finns i Norden. Den store astronomen Tycho Brahe gjorde en mikroskopisk ö, Ven, till en världsberömd forskningsanstalt, för att bara nämna ett exempel bland flera. Och vad skall man säga om det lilla perifera Island, som har berikat mänskligheten med en unik kulturskatt. I kultursammanhang är det civilisatoriska kriterier som gäller, inte geografiska. Med hänsyn till Nordens glesa befolkningsunderlag är det närmast obegripligt att denna del av världen lyckats figurera med så många toppnamn i konstens, vetenskapens och litteraturens internationella annaler - för att inte tala om alla snillrika uppfinnare.

Det paradoxala är att nordborna brukar hävda sig med allt annat än kultur. Inte utan fog är de stolta över allt som har med modernitet och rationalitet att göra. Dessa pragmatiska nordbor tycks vara besatta av någon slags framtidsinriktad utvecklingsideologi och vill gärna hävda att de ligger ett steg före i fråga om teknologi, medicinsk vård, jämställdhet, respekt för miljö och rätt demokratiskt sinne - det må så vara, men det är dock tveksamt att resten av kontinenten är lika efterbliven som många tycks tro i Norden. I bjärt kontrast till denna utvecklingsoptimism står det kallsinne man ofta visar för det egna kulturarvet - som om det definitivt inte var någonting att orda om. Frestelsen är stor för oss utlänningar att nästan vända på steken, att lyfta fram kulturen som i särklass är det stora dragplåstret för oss.

Det är riktigt att Norden har fått många och avgörande impulser utifrån. Tyska, franska, engelska, italienska inslag, m.m. har växelvis färgat delar av det nordiska kulturlivet. Dessutom delar vi alla i Europa ett dubbelt arv, det klassiska och det kristna. Norden å sin sida har kunnat hämta stöd och inspiration ur en tredje källa - det typiskt nordiska arv som alltid förblivit levande. Även när främmande kulturströmningar har vunnit stor utbredning har denna ström aldrig sinat. En Stiernhielm, som var verksam som hovpoet vid det mycket internationella Kristinahovet, hävdade sig lika bra som sina utländska filologkollegor i lärda latinövningar, men han var också den som gav göticismen förnyad konsistens och slagkraft, och listan kan göras lång över de intellektuella som var

både fullfjädrade européer och nordiska patrioter. Ytterligare en omständighet förstärker det nordiska i Norden, nämligen det sätt varpå främmande inslag har smälts in i den inhemska kulturen. Det vore inte svårt att visa hur en del utanför Norden kläckta idéer har förvandlats på de hyperboreiska breddgraderna från skrivbordsprodukter till konkret användbara uppslag. Nordiska tekniker har ofta varit först att lyckas omsätta vetenskapliga rön till fruktbar praktisk tillämpning. Jag undrar t.o.m. om så inte är fallet med folkbildningen. Själva grundtanken har nog föresvävat schweiziska, engelska, franska teoretiker, men det har varit Norden förunnat att förverkliga den med hjälp av en särskild modell där både hög organisationsgrad och ett stort mått av decentralisering ingår som viktiga ingredienser. Norden har inte blivit mindre nordiskt när det har öppnat sig för främmande influenser, ty dessa inympningar har gjorts på ett underliggande kulturmönster som visat sig slitstarkt, väl utrustat för att ta emot lite av varje utan att förlora sin särart och sin grundläggande struktur.

Det är just dessa speciella egenskaper som gör Nordens stämning viktig, t.o.m. oumbärlig, i den europeiska konserten, och den blir desto tydligare hörd som man går i samlad trupp. Oavsett tillhörigheten i EG eller EFTA är det redan så i ett flertal sammanhang. De nordiska länderna visar sig rörande eniga på den internationella scenen om en lång rad viktiga frågor, och det vi tror oss höra i utlandet är helt enkelt Nordens röst, inte Norges, eller Sveriges, etc. Den nordiska gemenskapen erbjuder en viktig plattform som kanske inte alltid utnyttjas maximalt, trots alla beundransvärda ansträngningar som görs från flera håll. Det finns dock fortfarande vissa tendenser till nationell självhävdelse eller inbördes tävlan som sätter käpp i hjulen. De lås som återstår att forcera är kanske främst av psykologisk natur. Medan utländska betraktare är benägna att överbetona det gemensamma i Norden till förfång för skillnaderna verkar många nordbor vara så väl forskansade i sitt eget land att de behöver inläring och övertalning för att närma sig samnordiskhetstanken. En given uppgift för morgondagens pedagogik är att övertyga ungdomen att det gemensamt nordiska är en viktig tillgång. Det kräver minimal investering att tillägna sig

grannspråken, och det ger maximal utdelning. Att hoppa över den första cirkeln – den nordiska – och kanske t.o.m. den andra – den europeiska – för att utan vidare ansluta sig till senaste trender från USA leder oundvikligen till utarmning. Världsmedborgarskap är ett vackert ideal, men man uppnår inte det för att man nonchalerar det närliggande sammanhanget. Tvärtom måste man börja från början, dvs. skaffa sig en stadig och konturfast identitet. Därför vore det önskvärt att skolplaner i större utsträckning innehöll kulturbildande ämnen, helst i ett sammordiskt perspektiv, så att det gemensamma arvet hölls levande. Historiekunskapens betydelse bl.a. tycks ha varit undervärderad i decennier. Det finns en viss rädsla i Norden att verka nationalistisk. För min del är jag övertygad om att en harmonisk förankring i den egna kulturen och egna historien är ett bra värn mot den värsta nationalismen, den som blåser upp hat mot främlingar, och som så ofta ingår förbund med vacklande identitetskänsla.

Det vore t.o.m. nyttigt att återigen låta ungdomen stifta bekanskap med Karl XII:s krigiska tåg, Valdemar Atterdags brandskattning av Visby, Kristian II:s svenskpolitik och dylika blodiga händelser. Läxan man kan dra ur den äldre historien är att samförståndet länderna emellan och det fredliga sinne som nu råder i Norden ingalunda är givna självklarheter. Mot bakgrund av flera seklers oförsonliga krig ter de sig i stället som dyrbara erövringar. När jag dag efter dag följer Jugoslaviens bedrövliga öde kan jag inte låta bli att tänka på vad Norden har att lära ut. Att glömma gammalt groll, att sitta vid samma bord som gårdagens arvfiende för överläggningar, att visa viljan till sänja och konstruktivt samarbete, allt detta utgör en svår konst som nordborna har utvecklat mer framgångsrikt än några andra folkslag. Även denna blandning av humanism och pragmatism, som är nära besläktad med andra kulturella drag som tidigare nämnts, hör numera till det nordiska i Norden. Låt oss hoppas på dess fredliga segertåg långt utanför Nordens gränser.